MEMENTO

Közgazdasági múltidézés

A XX. században az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjának és a gazdaságtörténetnek az elemzése alig került az erdélyi magyar gazdasági kutatás tárgykörébe. Ezt a mulasztásnak látszó helyzetet két okra vezethetjük vissza:

Először, a gazdaságtudomány (szerencsésebb kifejezéssel diszciplína) kialakulása hangsúlyozottabban csak a XIX. század polgári államának gazdaságpolitikai kihívásai idejére tehetők. Még akkor is a gazdaságpolitikai cselekvések hátterében nem maga a „tiszta" közgazdaságtan állt, mert a gazdaságpolitikai történéseket a hadfiak, államférfiak, a hazáért tenni akaró hazafiak – Erdélyben Bölöni Farkas, Wesselényi, Brassai, Kőváry, dr. Mikó stb., az anyaországban Széchenyi, Kossuth, Deák és másokgondolkozásában lelhető fel, ami aztán a gazdasági élet szabályozásában (törvényekben, írott intézkedésekben) öltött testet, mivel nem is létezett elkülönült közgazdaságtan. Széchenyi ugyan a *Hitel*, *Világ*, *Stádium*, *Adóról* stb. műveivel megalapozta a modern közgazdaságtant, azonban a rendszeres oktatása Erdélyben saját útjára csak a század második felében indulhatott el.

Másodszor, létezett ugyan a megelőző időszakban jelentős szakmai irodalom (elsősorban a mezőgazdaság területén és hasznára) és a gazdálkodást érintő képzés a kollégiumokban, világi és egyházi intézetekben, azonban a közgazdaságtannak és néhány ágazati tantárgynak 1863-ban kedvező formai kerete Kolozsváron alakult elő-

Amiről a gazdasági növekedés prófétái hallgatnak*

KOCSIS TAMÁS

„Napjainkban, tekintettel a népesség növekedésére és az emberiség fokozódó igényére, sokkalta jogosabb, mint valaha, a mezõgazdaság és az ipari termelés fokozása, valamint a szolgáltatások növelésére törekedni."
„Csakhogy a termelés alapvetõ célja nem a termékek halmozása, sem pedig a haszon vagy a hatalom, hanem az ember szolgálata."

(Gaudium et Spes, 64.)

Idegenkednek a jelenleg uralkodó növekedési modellek (paradigmák) a „növekedés mint kívánatos cél" gondolatvilágának elhagyásától, s ezért nem is vizsgálják meg annak környezeti, társadalmi következményeit; vagy ha igen, akkor paradox módon további növekedést ajánlanak a hibák kiküszöbölésére. Tehetik ezt azért, mert olyan ideológiai védőöv alakult ki körülöttük, amelynek már a puszta megkérdőjelezése is a szakmai kiátkozás lehetőségét hordozza magában. Ezért a „szent tehénné" vált gazdasági növekedés a közgazdaságtan további fejlődését nagymértékben gátolja.

A gazdasági növekedés átfogó hiányosságait (hibaforrásait) az alábbi – egyszerű matematikai összeadásra visszavezethető – séma érzékelteti (1. ábra). Látható, hogy az egyes elemek – sokszor egymást erősítő – hibái összeadódnak, és így kárhoztatják biztos kudarcra hosszú távon a növekedésorientált gazdaságpolitikát.

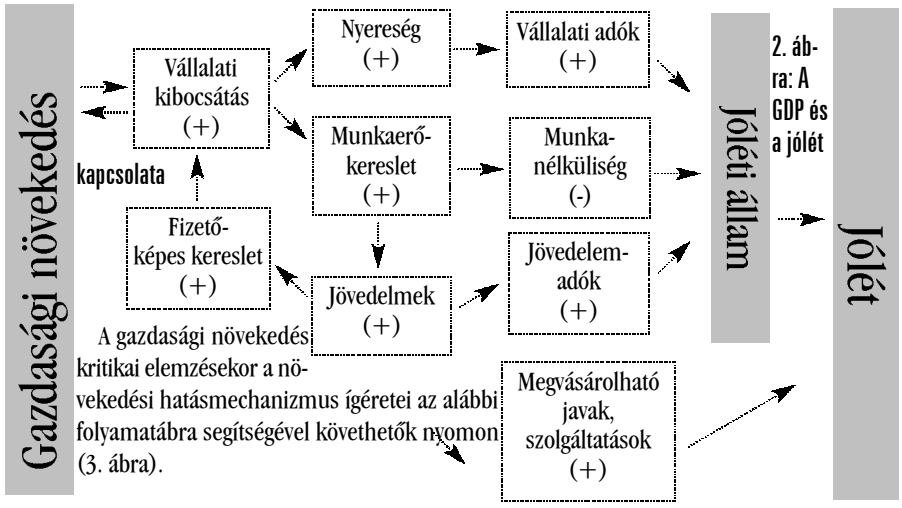
Rossz bemenő adatok (GDP/fő)
A növekedési korlátok figyelmen kívül hagyása (pl. erőforrás-szűkösség)
Bizonytalan és/vagy valótlan hatásmechanizmus (pl. leszivárgási hatás)
\+ Nem megfelelő célkitűzés (anyagi javak mennyiségének növelése)
Valószínű gazdaságpolitikai kudarc

1. ábra: A gazdasági növekedés hiányosságai és hibaforrásai

Első feladatunk a kiinduló probléma, a társadalom szempontjából egyik legfontosabb közgazdasági alapkérdés megfogalmazása, nevezetesen: található-e a gazdasági tevékenységek fokozása és a társadalom jóléte között kapcsolat.

Tételünk grafikusan a következőképpen jeleníthető meg (2.ábra).

2. ábra: A GDP és a jólét

A gazdasági növekedés kritikai elemzésekor a növekedési hatásmechanizmus ígéretei az alábbi folyamatábra segítségével követhetők nyomon (3. ábra).

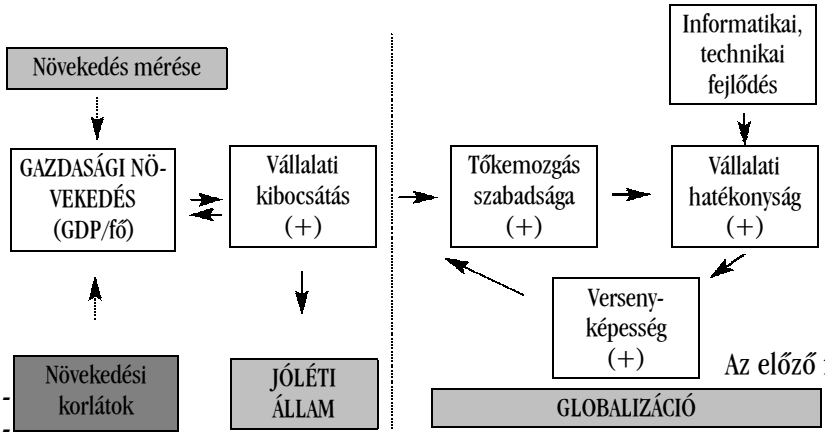
*Az alábbi írás az Altern-csoport által szervezett: *A teljes ember és a közjó – Gazdaságról és társadalomról keresztény szemmel* című konferencián (Máriapócs, 2001. június 15–17.) elhangzott előadás szer-

ször a Királyi Líceum utódaként újraindult Királyi Jogakadémián, amikor az oktatási tantervbe *Nemzetgazdaság* címen Berde Áron besorolt tanár tantárgyaként került, majd a század végén beindult középszintű gazdasági líceumi szakképzés (Kolozsvár 1880, Marosvásárhely 1895, Arad 1885, Nagyvárad 1888) teremtett melegágyat a gazdasági szaktantárgyak kialakulásának. A modern Kolozsvári Tudományegyetemen is (1872-től) Berde Áron az, aki a jog- és államtudományi karon a Nemzetgazdaságtan és Pénzügytan véglegesített tanára 17 éven keresztül ad elő kimondottan gazdasági szaktantárgyakat. Közgazdasági egyetemi oktatásra, önálló közgazdaság-tudományi karon Erdélyben, sajnos, csak a Szegedről visszatért Ferenc József Tudományegyetem (1940), majd a Bolyai Tudományegyetem (1945–1959) jog és közgazdaságtudományi karán kerülhetett sor. Tudjuk, hogy Erdélyben felsőfokon hosszú megszakítás után csupán két éve folyik magyar nyelvű gazdasági képzés.

A *Közgazdasági Fórum* szerkesztősége igen fontos programjának tekintette az erdélyi magyar szakoktatás múltjának felidézését, elsősorban azzal a céllal, hogy rögzítse a jelennek és a jövőnek az egyetemi és középfokú oktatás évszázados viszontagságait, másodszor tanulságként a jövő világosabb látásáért. Ugyanezzel a céllal foglalkozott a lap a XIX. és XX. század gazdasági gondolkodóival is, amelyből később született *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjáról* című könyv is.

A szakoktatáshoz hasonló célokkal kezdte el a *Közgazdász Fórum* szerkesztősége az erdélyi szövet-

3. ábra: A gazdasági növekedés hatásmechanizmusa

Az előző folyamatábrából (3. ábra) kiindulva s a gazdasági növekedés hatásmechanizmusát messzebbről szemlélve felvázolhatunk egy további sémát, amelyen a növekedési rendszer három fontos vetülete vizsgálható: (1) a növekedés mérése (input adatok); (2) a növekedési korlátok; (3) a növekedés globális dimenziója (4. ábra).

4. ábra: A gazdasági növekedés rendszerkörnyezete

A fenti ábrákból levezetett legfontosabb tételek – amelyek részletes kifejtésére e tanulmányban nincs mód – a következők:

1) A növekedési gondolatvilág alapsejtése, miszerint az egy főre jutó GDP növekedésében megtestesülő gazdasági növekedés a jólét növekedését eredményezi, amely az egy főre eső javak és szolgáltatások mennyiségével fejezhető ki, mind részleges (helyi), mind általános (globális) ellenpéldák sorával cáfolható.

2) A gazdasági növekedés jelenleg uralkodó számbavételi módja (GDP) módszertani és szemléletbeli hibák miatt nem alkalmas a gazdaság és a társadalom eseményeinek valósághű rögzítésére, így nem tekinthető jóléti mutatónak sem.

3) A technológiai fejlődésbe vetett feltétlen hiten alapuló optimista megközelítés a rendelkezésre álló energiahordozók kérdésének elfogult kezeléséhez vezetett, ami nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a gazdasági növekedés rendszerelméleti, környezeti, technikai, piaci és társadalmi korlátainak vizsgálata nem kapott megfelelő teret, s ez is szerepet játszott a gazdasági növekedés ideológiájának megerősödésében.

4) A világgazdaságban megfigyelhető globalizációs folyamatot a vállalati/gazdasági növekedési „kényszer” tovább erősíti, mintegy annak logikus következménye. Ennek so-